

УДК 336.027

Оперенко С. Г.

*здобувач відділу макроекономіки та державного управління
Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*

Operenko S. H.

*Applicant in the Department of Macroeconomics and Public Administration
Black Sea Research Institute of Economics and Innovations*

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Анотація. У статті розглянуто динаміку податкового навантаження в Україні та її вплив на зміну основних показників розвитку економіки. Розраховано коефіцієнт еластичності податків, який є важливим показником для оцінки рівня податкового навантаження, та здійснений аналіз його динаміки. Обґрунтовано, що значення показника еластичності вище одиниці означають посилення податкового навантаження на економіку, а менше одиниці – стимулювання державою економічного розвитку. Виділено три види показників податкового навантаження – податкове навантаження на працю, на споживання та на капітал, встановлений їх взаємозв'язок. Визначено стратегічні орієнтири розвитку України, які мають сприяти оздоровленню національної економіки. Наголошено, що на покращення макроекономічних показників позитивно вплине поступове зниження податкового навантаження, і, як наслідок, зростання доходів бюджету та підвищення конкурентоспроможності України у міжнародному просторі.

Ключові слова: податкове навантаження, еластичність податків, валовий внутрішній продукт, стимулювання, економічне зростання.

Постановка проблеми. Сучасне податкове середовище, що сформоване в Україні внаслідок невиважених, неспланованих та неспрогнозованих урядових рішень в сфері оподаткування суб'єктів господарювання спричинило негативний вплив на стан національної економіки, загальмувало її розвиток та, в свою чергу, призвело

до зростання тіньового сектору, збільшення корупції та падіння рівня довіри з боку суспільства. Недосконалі методи податкового адміністрування, коригування податкового законодавства та реформаторські заходи стали причиною збільшення рівня податкового навантаження на юридичних та фізичних осіб та суспільство в цілому.

Рівень податкового навантаження виступає критерієм, що визначає оцінку загального впливу податків на національну економіку країни в цілому або на певних суб'єктах господарювання, тобто «фактично виступає мірилом ефективності податкової політики, який впливає на наповнення державних доходів, рівень податкових надходжень у структурі ВВП і відповідно частку ВВП на душу населення [1, с. 215]. Внаслідок зростання рівня податкового навантаження зменшується економічна активність суб'єктів господарювання, сповільнюються темпи росту ВВП, зростають обсяги переміщення капіталу за межі України. Внаслідок зниження рівня податкового навантаження доходи бюджетів усіх рівнів суттєво зменшаться, що спричинить неможливість фінансування програм соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти впливу показників, що характеризують рівень податкового навантаження, на економічне зростання, розглянуті в наукових працях таких вчених як Сідельникова Л., Мудрий Т., Ткаченко Т., Дропа Я., Чабан І. та інші. Однак різноманітність наукових поглядів на рішення даної проблеми залишають актуальним питання подальших пошуків її розв'язання.

Постановка завдання. Метою статті є розрахунок показників податкового навантаження та аналіз їх динаміки протягом 2011-2018 років із впливом на економічне зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виміру загального рівня податкового навантаження на економіку у статистиці більшості країн світу застосовується податковий коефіцієнт (tax ratio), який визначається шляхом відношення суми сплачених податків, в тому числі обов'язкових відрахувань в державні соціальні фонди, до ВВП. «При цьому обов'язкові відрахування у соціальні фонди враховуються при розрахунку податкового коефіцієнта на тій підставі, що в міжнародній статистиці вони розглядаються як податки, а не як звичайні страхові внески» [2, с. 461].

В Україні протягом 2011-2018 років рівень податкового навантаження коливається в межах 32-36% (табл. 1). Отже, податкове навантаження в Україні нижче, ніж в країнах Європейського Союзу.

Таким чином, динаміка рівня податкового навантаження в Україні та досвід оподаткування у провідних зарубіжних державах не довів правильності та обґрунтованості постулату «низькі податки – висока економіка».

Аналіз наведених показників дозволяє констатувати стрімке зростання ВВП починаючи з 2015 р. Темп росту 2015 р. в порівнянні із попереднім роком склав 125%, у 2016 р. – 124%, у 2017 р. – 125%. У 2018 р. спостеріга-

ється деяке заповільнення темпів зростання ВВП, показник зафіксований на рівні 118,4%.

Найбільше зростання динаміки доходів бюджету спостерігалося у 2015 році. Темп росту 2015 р. в порівнянні із попереднім роком склав 147%, у 2016 р. – 120%, у 2017 р. – 130%. Темп росту доходів Зведеного бюджету України 2017 року в порівнянні із попереднім – 117% – також, як і ВВП, демонструє заповільнення темпів зростання доходів. У 2013 році, навпаки, спостерігається навіть тенденція зниження – 99%.

Динаміка податкових надходжень аналогічна тенденціям зміни доходів бюджету – суттєве підвищення темпів зростання демонструється у 2015 році – 143%, у 2016 р. – 128%, у 2017 р. – 127% на фоні зниження 2013 року – 98% (рис. 1).

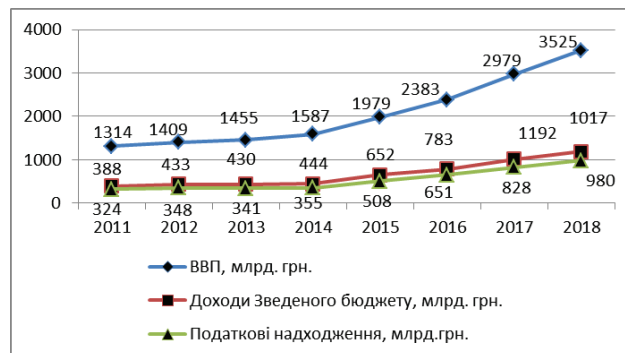

Рис. 1. Динаміка ВВП, доходів Зведеного бюджету України та податкових надходжень у 2011–2018 роках

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Економіка України в 2013 році продемонструвала падіння: за даними Державної служби статистики, «в промисловості, яка дає до 30% обсягу ВВП, воно склало 4,7%, в будівництві – 14,5%, в транспорті майже 2%» [4]. Зростанню національної економіки в цьому році перешкодили спадні процеси в світовій економіці і стабілізація гривні. Вихід національної економіки із затяжної кризи почався в 2015 році. Україна продовжує відбивати зовнішню агресію та знаходиться у стані реформування, а у таких умовах неможливо досягти вибухового зростання, однак темпи відновлення економіки значно прискорились. В цей період зафіксовані ознаки оздоровлення за багатьма показниками: підвищення темпів зростання ВВП, контрольованість інфляції, скорочення збитків банківського і корпоративних секторів [5].

Не менш важливим показником для оцінки рівня податкового навантаження, є коефіцієнт еластичності податків, який показує, як змінюються розміри податкових надход-

Таблиця 1

Динаміка податкового навантаження в Україні

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Податкові надходження, млрд.грн.	323,991	347,986	341,165	355,428	507,636	650,782	828,159	979,976
Єдиний соціальний внесок	139,056	157,980	166,864	165,923	169,874	111,707	158,910	202,087
Всього податкових надходжень, в тому числі ЄСВ, млрд. грн.	463,047	505,966	508,029	521,351	677,510	762,489	987,069	1182,063
Доходи бюджету, млрд. грн.	387,853	432,944	429,986	443,983	652,031	782,748	1016,788	1191,514
Податкові надходження в доходах Зведеного бюджету, %	83,6	80,4	79,4	80,1	77,9	83,2	81,5	82,3
ВВП, млрд. грн.	1314	1408,9	1454,9	1586,9	1979,46	2383,182	2979	3525,1
Рівень податкового навантаження, %	35,3	36,0	35,0	32,9	34,3	32,0	33,2	33,6

Джерело: побудовано автором на основі [3]

жень в залежності від зміни обсягів ВВП. Для розрахунку коефіцієнту еластичності податків застосуємо формулу

$$E_i = \frac{[(\Pi_i - \Pi_j) : ((\Pi_i + \Pi_j) : 2)]}{[(\text{ВВП}_i - \text{ВВП}_j) : ((\text{ВВП}_i + \text{ВВП}_j) : 2)]}, \quad (1)$$

де E_i – коефіцієнт еластичності податків;

Π_i, Π_j – податкові надходження, в тому числі ЄСВ відповідно за звітний та попередній роки;

$\text{ВВП}_i, \text{ВВП}_j$ – обсяги ВВП відповідно за звітний та попередній роки [6].

В таблиці 2 наведена інформація, необхідна для розрахунку коефіцієнта еластичності податків в Україні.

На рисунку 2 відображена динаміка коефіцієнта еластичності податків в Україні протягом 2012-2018 років. Посилення податкового навантаження на економіку в Україні спостерігається в 2012, 2015, 2017 та в 2018 роках, а намагання держави стимулювати розвиток вітчизняної економіки зафіксовані в 2013, 2014 та 2016 роках.

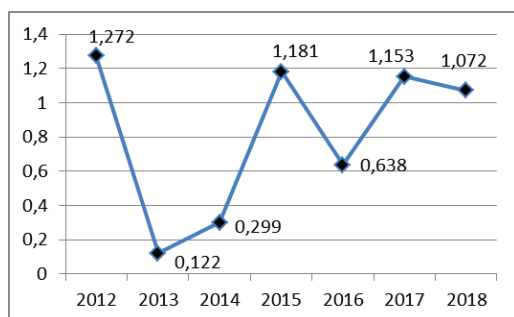

Рис.2. Динаміка коефіцієнта еластичності податків в Україні протягом 2012-2018 років

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Така нестабільна динаміка свідчить про недосконалість вітчизняної податкової системи, та її дослідження не дозволяє зробити точні висновки щодо ефективності

оподаткування та його стимулюючого впливу на економіку. Але ж «через нестабільність вітчизняної податкової системи фактичне обчислення коефіцієнта еластичності є доволі проблематичним: надто складно сформулювати варіаційний ряд, у якому податкові надходження залежать виключно від динаміки ВВП, тобто відокремити автоматичні зміни від дискреційних» [7, с. 48].

Тим не менш, оцінка податкового навантаження в Україні не є об'єктивною без урахування показника податкового навантаження на працю, так як офіційна статистика про розміри валового внутрішнього продукту не співпадає з реальними показниками. Показник податкового навантаження на працю розраховується як відношення суми надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України та доходів Пенсійного фонду України до загального розміру доходів населення (табл. 3).

Згідно розрахованих даних, найвищий рівень показника податкового навантаження на працю сягнув 15,9% у 2014 році. Протягом 2015-2018 років відмічено суттєве зниження показника, причому найнижчої межі він досягнув у 2016 році – 10,6%.

Оцінка загального рівня податкового навантаження в Україні потребує врахування і такого показника, як рівень податкового навантаження на споживання. Пропонуємо розрахувати його як відношення загальної суми надходжень до Зведеного бюджету України непрямих податків до розміру споживчих витрат населення України (табл. 4).

Отже, найвищий рівень показника податкового навантаження на споживання зафіксований у 2015-2016 роках (22,1% та 23,8% відповідно), найнижчий – у 2012 році (16,2%). Динаміка даного показника протягом періоду, що аналізується, не відрізняється стабільністю.

Для здійснення оцінки податкового навантаження слід також проаналізувати показник рівня податкового навантаження на капітал. Пропонуємо розрахувати його як відношення загальної суми податкових надходжень

Таблиця 2

Динаміка коефіцієнта еластичності податкових надходжень в Україні

№	Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Всього податкових надходжень, в тому числі ЄСВ, млрд. грн.	463,047	505,966	508,029	521,351	677,510	762,489	987,069	1182,063
2	Приріст податкових надходжень, %		8,9	0,4	2,6	26,1	11,8	25,7	18
3	ВВП, млрд. грн.	1314	1408,9	1454,9	1586,9	1979,46	2383,182	2979	3525,1
4	Приріст ВВП, %		7,0	3,3	8,7	22,1	18,5	22,3	16,8
5	Коефіцієнт еластичності (п.2: п.4)		1,272	0,122	0,299	1,181	0,638	1,153	1,072

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Таблиця 3

Динаміка показника податкового навантаження на працю в Україні

№	Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Надходження ПДФО до Зведеного бюджету, млрд грн*	60,225	68,092	72,151	75,203	99,983	138,782	185,686	226,771
2	Доходи Пенсійного фонду України (власні надходження), млрд грн*	139,056	157,980	166,864	165,923	169,874	111,707	158,910	202,087
3	Доходи населення України, млрд. грн.**	1266,753	1457,864	1548,733	1516,768	1979,46	2383,182	2652,082	3219,5
4	Рівень податкового навантаження, %	15,8	15,5	15,5	15,9	13,7	10,6	13,0	13,4

*Джерело: побудовано автором на основі [3]

***Джерело: побудовано автором на основі [8]

Таблиця 4

Динаміка показника податкового навантаження на споживання в Україні

№	Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Надходження ПДВ до Зведеного бюджету, млрд грн*	130,094	138,827	128,269	189,241	246,858	329,911	313,980	374,509
2	Надходження акцизного податку до Зведеного бюджету, млрд грн*	33,919	38,429	36,668	45,100	70,795	101,751	121,449	137,726
3	Надходження ввізного мита до Зведеного бюджету, млрд грн*	10,463	12,986	13,265	12,389	39,881	20,001	23,898	28,077
4	Споживчі витрати населення України, млрд. грн.**	1024,249	1179,071	1231,009	1361,165	1617,336	1900,106	2435,322	2870,156
5	Рівень податкового навантаження, %	17,1	16,2	14,5	18,2	22,1	23,8	18,9	18,9

*Джерело: побудовано автором на основі [3]

**Джерело: побудовано автором на основі [8]

Таблиця 5

Динаміка показника податкового навантаження на капітал в Україні

№	Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Надходження податку на прибуток до Зведеного бюджету, млрд грн *	55,097	55,793	54,994	40,201	39,053	60,223	73,397	91,109
2	Надходження ЄСВ, млрд грн*	139,056	157,980	166,864	165,923	169,874	111,707	158,910	202,087
3	Власний капітал підприємств, млрд. грн.**	1586,285	1904,940	1950,375	1480,658	2288,741	2445,804	2458,528	інформація відсутня
4	Рівень податкового навантаження, %	12,3	11,3	11,4	14,0	9,2	7,1	9,5	-

*Джерело: побудовано автором на основі [3]

**Джерело: побудовано автором на основі [8]

до Зведеного бюджету України податку на прибуток підприємств та надходжень єдиного соціального внеску, які сплачуються за рахунок роботодавців, до розміру величини власного капіталу підприємств в Україні (табл. 5).

Згідно інформації, наведеної на Офіційному сайті Державної служби статистики в Україні, у 2015 році спостерігається зниження рівня податкового навантаження

на капітал. Така ситуація спричинена тим, що в сучасних умовах економічної нестабільності в Україні та продовження військових дій доходи від капіталу, що отримують суб'єкти господарювання, суттєво скоротились. Велика кількість платників податку на прибуток декларують збитки, внаслідок чого податок на прибуток не надходить до бюджету в належному розмірі. Наведений показник відображає лише частку податку на прибуток та ЄСВ в загальному розмірі власного капіталу підприємств, але ж за їх рахунок підприємство сплачує і інші податки і збори, наприклад, місцеві, проте, їх розмір не залежить від результатів економічної діяльності платників, а прив'язаний до розміру мінімальної заробітної плати.

Взагалі аналіз динаміки показників податкового навантаження на працю, споживання та капітал демонструють закономірну тенденцію – при зниженні податкового навантаження на працю та капітал підвищується податкове навантаження на споживання і навпаки. Податкове навантаження на капітал залишається на низькому рівні, що також є закономірним та логічно виправданим в умовах нестабільної економіки (рис. 3).

Для визначення оптимального рівня податкового навантаження, який є має вплинути на поживлення ділової активності суб'єктів господарювання та стимулювати розвиток національної економіки, доцільно встановити взаємозв'язок між показниками податкового навантаження та розміром валового внутрішнього продукту, що є предметом подальших досліджень в даній сфері [9].

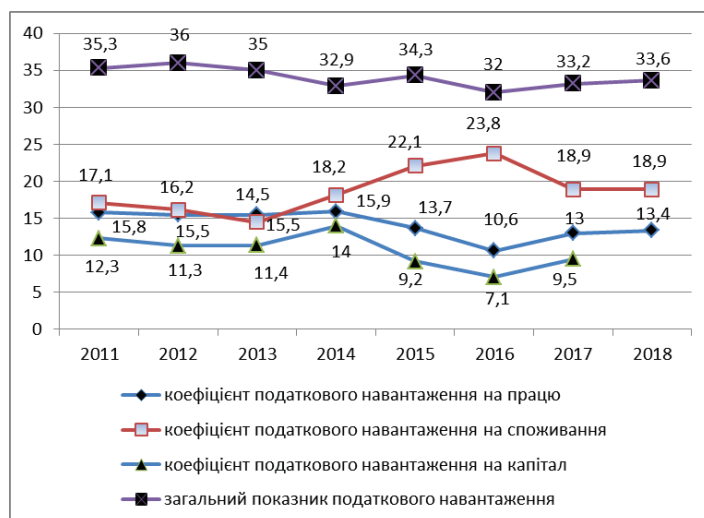

Рис. 3. Динаміка показників податкового навантаження в Україні протягом 2012-2018 років, %

Джерело: побудовано автором на основі [3; 8]

Висновки. В результаті проведеного дослідження простежена динаміка загального показника податкового навантаження в Україні та його складових.

Виявлено взаємозв'язок даних показників з основними макроекономічними показниками розвитку економіки. Проаналізована динаміка коефіцієнта еластичності податків, який є важливим показником для оцінки рівня податкового навантаження. Доведено, що посилення податкового навантаження на економіку в Україні зафіксовано в 2012, 2015, 2017 та в 2018 роках, а спроби держави оживити вітчизня-

ну економіку спостерігаються в 2013, 2014 та 2016 роках. Отже, покращити становище Україна зможе лише шляхом поступового знижування податкового навантаження, застосовуючи позитивний досвід провідних зарубіжних країн та створюючи сприятливі умови для розвитку бізнесу та зростання національної економіки. Зниження податкового навантаження спонукатиме суб'єктів господарювання сумлінно сплачувати податки та не шукати способів ухилення від оподаткування, результатом чого стане зростання державних надходжень та зміцнення економіки.

Список використаних джерел:

1. Дропа Я., Чабан І. Податкове навантаження та його вплив на економіку України. Формування ринкової економіки в Україні. 2009. Вип. 19. С. 213–218.
2. Ткаченко Т. Порівняльний аналіз податкового навантаження в економіці України та країнах з розвинутою ринковою економікою. Формування ринкової економіки в Україні. 2009. Вип. 19. С. 460–464.
3. Ціна держави. Бюджет України. Доходи. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/>
4. Економіка України в 2013 году: чуда не ждали, а катастрофы не произошло (инфографика). Сегодня. URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/itogi-ekonomiki-ukrainy-v-2013-godu-v-cifrah-infografika-489820.html>
5. Фінанси України. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/392088/ekonomika-ukrayiny-2017-bilshe-zrostannya-i-menshe-inflyatsiyi>
6. Мудрий Т. Податки на споживання в соціально-економічних процесах. URL: <http://dSPACE.tneU.edu.ua/bitstream/316497/10439/1.pdf>
7. Сідельникова Л.П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави. Фінанси України. 2015. № 9. С. 45–60.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
9. Koval V., Pukała R. Implementation of Regulatory Policy in Economic Activity: Development of the Institute Regulatory Impact Assessment. Economics. Ecology. Socium. 2017, vol. 1, no. 1, pp. 24–32.

НАЛОГОВАЯ НАГРУЗКА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СТИМУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Аннотация. В статье рассмотрена динамика налоговой нагрузки в Украине и ее влияние на изменение основных показателей развития экономики. Рассчитано коэффициент эластичности налогов, который является важным показателем для оценки уровня налоговой нагрузки, и осуществлен анализ его динамики. Обосновано, что значение показателя эластичности выше единицы означает усиление налоговой нагрузки на экономику, а меньше единицы – стимулирование государством экономического развития. Выделены три вида показателей налоговой нагрузки – налоговая нагрузка на труд, на потребление и на капитал, установлена их взаимосвязь. Определены стратегические ориентиры развития Украины, которые должны способствовать оздоровлению национальной экономики. Отмечено, что на улучшение макроэкономических показателей положительно повлияет постепенное снижение налоговой нагрузки, и, как следствие, возрастание доходов бюджета и повышение конкурентоспособности Украины в международном пространстве.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, эластичность налогов, валовой внутренний продукт, стимулирование, экономический рост.

TAX BURDEN AND ITS EFFECT ON ECONOMIC GROWTH PERFORMANCE

Summary. The article examines the dynamics of tax burden in Ukraine and its impact on changing the main indicators of economic development. The coefficient of elasticity of taxes is calculated, which is an important indicator for estimating the level of tax load, and analysis of its dynamics was carried out. It is substantiated that the value of the indicator of elasticity above unit means an increase in the tax burden on the economy, and less than one is the stimulation by the state of economic development. There are three types of tax burden indicators – tax burden on labor, on consumption and on capital, and their relationship is established. The strategic directions of Ukraine's development, which should contribute to the improvement of the national economy, are defined. It is noted that the gradual reduction of the tax burden and, as a consequence, an increase in budget revenues and an increase in the competitiveness of Ukraine in the international space will positively affect the improvement of macroeconomic indicators.

Key words: tax burden, tax elasticity, gross domestic product, stimulation, economic growth.